

12. Вінницький облдержархів. – Ф. 3. – Оп. 1. – Спр. 585. – арк. 6.
13. Там само. – Ф. 136. – Оп. 1. – Спр. 238, – арк. 21.
14. Київський облдержархів. – Ф. 144. – Оп. 1. – Спр. 1191. – арк.1330.
15. Вінницький облдержархів. – Ф. 2071. – Оп. 1. – Спр. 458. – арк. 16.
16. ЦДАВОВУУ. – Ф. 7. – Оп. 1. – Спр. 431. – арк. 8.
17. Комуніст, 1936, 10 жовтня.
18. Культурне будівництво в УРСР – К., 1986. ст. 243.
19. Комуніст, 1936, 20 червня.

Плахотнюк С.С., Мельников Д. А. ФОРМЫ КУЛЬТУРНО-МАССОВОЙ РАБОТЫ СРЕДИ КРЕСТЬЯНСТВА УКРАИНЫ В 20-30 ГГ. XX СТ.

Статья знакомит с особенностями разнообразных форм культурно-массовой работы среди крестьянства Украины в 20-30 гг. XX ст. Предметом исследования есть работа сельсоветов, изб-читален, массовых библиотек, клубов, культбригад, кружков художественной самодеятельности, театров, кинотеатров, радиоустановок. Автор использует богатый архивный материал. Статья рассчитана на учёных, студентов, широкий круг читателей.

Ключевые слова: культпросвет учреждения, крестьянство, клубы, библиотеки, художественная самодеятельность, кинофикация, радиофикация, культпоход.

Plakhotnyuk S., Melnikov D. FORMS CULTURAL WORK AMONG THE PEASANTS OF UKRAINE IN THE 20-30 YEARS OF THE TWENTIETH CENTURY

The article introduces the features of the various forms of cultural work among the peasants of Ukraine in the 20-30 years of the twentieth century. The subject of research is the work of village councils, village reading rooms, libraries, clubs, kultbrigad, amateur art groups, theaters, cinema, radio installations. The authors use a rich archival material. This article is intended for researchers, students and the general reader.

Key words: cultural agency, the peasantry, clubs, libraries, amateur art groups, cinemafication, radiofication, cultura campaign.

УДК 930.85(477)»19»:371

I.I. Ніколіна

ОСОБЛИВОСТІ ШКІЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА В УСРР В 20-Х - НА ПОЧАТКУ 30-Х РР. XX СТ.

Стаття присвячена розвитку загальноосвітньої школи УСРР в 20-х на початку 30-х рр. XX ст. У ній висвітлені особливості будівництва та динаміка росту мережі загальноосвітніх шкіл. Визначено заходи уряду по подоланню труднощів в освітній сфері

Ключові слова: загальноосвітня школа УСРР, народний комісаріат освіти, шкільне будівництво, фінансування освітньої галузі.

У 20-х – на початку 30-х рр. XX ст. в УСРР спостерігалось кількісне зростання мережі шкіл. Поряд з цим, не можна заперечувати той факт, що їх матеріальна база перебувала у жалюгідному становищі не лише через загальну економічну кризу, але й через недоліки управління з боку державних органів влади.

Насучасному етапі, коли в Україні втілюється в життя програма розвитку національної культури та освіти вивчення досвіду минулих років набуває практичної значущості і тому дана тема є особливо актуальною.

Завдання цієї статті – вияснити настільки сформованість залишкового принципу фінансування і ресурсного забезпечення освітньої галузі в даний період впливала на будівництво шкіл та висвітлити процес використання альтернативних джерел фінансування, спрямованих на їх розвиток.

Значна увага цій проблемі приділяється в працях В. Липинського [1;2], В. Борисова [3;4]. На великому фактичному матеріалі у праці В. Курила, В. Шепотька [5] також висвітлюється широкий спектр проблем становлення і розвитку загальноосвітньої школи України за часів радянської влади. Автори подають вичерпну характеристику основних факторів, які визначали характер її розвитку.

Загальноосвітня школа УСРР в 20-х – на початку 30-х рр. XX ст. була важливою складовою політичного, економічного та культурного життя. Особлива увага приділялася її будівництву. В постанові ВУЦВК і РНК УСРР про здійснення загального навчання,

.....
підкреслювалося, що шкільне будівництво було найважливішим політичним завданням. Так, за період з 1918-1920 рр. було збудовано 124 школи, 1921-1925 рр. – 666, 1926-1928 рр. – 1582, 1929-1932 рр. – 1543 [6, арк. 21]. А якщо у 1918-1927 рр. в будівництво шкільних приміщень було вкладено 25,2 млн. крб. – то в 1928-32 рр. – 161, 3 млн. крб., тобто ці асигнування зросли майже у сім разів [5, с. 65].

Однак в обіжнику НКО від 19 вересня 1924 р. до всіх губнаросвіт зазначалася про велику кількість письмових звернень від сільрад та інших організацій до НКО щодо надання грошової допомоги для шкільного будівництва. НКО змушений був відмовляти через повну відсутність в 1923-24 н.р. й 1924-25 н.р. будь-яких асигнувань, передбачених на це [8, арк. 133].

Зі зростанням економіки збільшувалися витрати на освіту. Загалом в Україні витрати на освіту з республіканського і місцевого бюджетів становили за п'ятирічку в цілому (1928-1932 рр.) 1610,3 млн. крб., з них 659,6 млн. крб. на загальноосвітню школу [9, с. 75]. Однак, це зростання далеко не характеризувало дійсних вкладень. У справі шкільного будівництва на місцях допускалися порушення у використанні коштів. Так, у Волочиському районі з дотацій попереднього року на будівництво замість концентрованого використання їх застосувався розпорочений метод фінансування численних об'єктів [10, арк. 48]. Ці факти мали місце в інших районах.

Серйозним недоліком у шкільному будівництві була відсутність типових проектів. Траплялися випадки будівництва приміщень неприпустимої конструкції [10, арк. 48]. НКО та Держплан в 1925 р., враховуючи всі ці недоліки, розробили єдині норми в справі шкільного будівництва [11, арк. 166].

Проте, не зважаючи на прийняті заходи, воно в республіці проходило досить повільно. Основною причиною цього стало погано налагоджене постачання будівельними матеріалами. Особливо критичним було становище у степових районах республіки [12, с. 2]. При спорудженні нових шкіл дерев'яне будівництво займало до 72% від загальної їх кількості по всій Україні в 1929-30 рр. [13, с. 45]. А це означало, що такі приміщення були не довговічні.

Як свідчили документи НКО, для здійснення загального обов'язкового початкового навчання (1930 р.) необхідно було забезпечити приміщеннями 11200 комплектів I-го концентру, але в бюджетах 1929-30 н.р. для цього не передбачалося виділення коштів. Навіть ті 7700 нових комплектів, які пропонувалося відкрити в 1930 р., не забезпечувалися спеціальними приміщеннями. Тому для виконання поставленої мети школи відкривалися в колишніх «куркульських», в орендованих селянських будинках, в приміщеннях колгоспів, радгоспів. Зокрема, в обіжнику Секретаріату Київського окрвиконкому до всіх РВК, сільських рад Київської округи «Про запровадження загального обов'язкового навчання» від 21 липня 1930 р. рекомендувалося використовувати селянські будинки для класних кімнат, при їх нестачі [14, арк. 1]. Як показувала перевірка і свідчення представників окружних комісій по шкільній мережі на Всеукраїнській нараді (жовтень 1925 р.), у таких приміщеннях були жахливі умови для організації навчального процесу. Зважаючи на таке становище, державні та директивні органи до будівництва шкільних приміщень залучали громадськість, підшефні організації та колгоспи [15, с. 1].

Таким чином, складні економічні, соціально-політичні процеси в 20-х – на початку 30-х років ХХ ст. негативно позначилися на всій системі освіти. Залишковий принцип фінансування був основною перешкодою у своєчасній її відбудові, спричинив відставання матеріально-технічної бази навчальних закладів від реальних потреб. Тому досвід цих років засвідчує, що усунення недоліків у роботі загальноосвітніх закладів неможливе без покращення їх фінансового та матеріально-технічного забезпечення. Тут вкрай необхідні значні державні асигнування, а також залучення альтернативних джерел фінансування.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Липинський В.В. Концепція та модель освіти в УСРР у 20-ті рр. // Укр. іст. журн. – 1999. – № 5. – С. 3-14.
2. Липинський В.В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-і роки / Донец. держ. техн. ун-т. – Донецьк: РВА ДонДТУ, 2000. – 247 с.
3. Борисов В.Л. Українізація та розвиток загальноосвітньої школи в Україні в 1921–1932 рр. // Укр. іст. журн. – 1999. – № 2. – С. 76-80.
4. Борисов В.Л. Становлення і розвиток загальноосвітньої школи в Україні 1920-1933 рр.: Автореф. дис. ... кандидата іст. наук: 07.00.01. / Дніпропетров. держ. ун-т. – Дніпропетровськ, 2003. – 20 с.

5. Освіта України і науково-технічний та соціальний прогрес: історія, досвід, уроки / В.М. Курило, В.П. Шепотько – К.: Деміур, 2006. – 432 с.
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). - Ф 318. – Оп. 1. – Спр. 1403. – 143 арк.
7. Україна. Стат. щорічник. – х.: ЦСУ УСРР, 1926. – 417 с.
8. Державний архів Житомирської області (ДАЖО). – Ф. Р-31. – Оп. 1. – Спр. 112. – 218 арк.
9. Культурне будівництво Української РСР: Стат. довідник. – К.: Рад. школа, 1940. – 203 с.
10. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). – Ф.1. – Оп. 20. – Спр. 4203. – 86 арк.
11. ДАЖО. - Ф. Р-266. – Оп. 1. – Спр. 57. – 168 арк.
12. Шумський О. Загальне навчання на Україні та його перспективи // Вісти ВУЦВК. – 1926. – 20 лист. – С. 2.
13. Всеобщее обучение, ликвидация неграмотности и подготовка кадров: Стат. очерк. – М.:Планхозгиз, 1930. – 164 с.
14. Державний архів Київської області (ДАКО). – Ф. Р-1212. – Оп. 1. – Спр. 110. – 36 арк.
15. Про перебіг шкільного будівництва: Постанова Колегії НКЮ з 9 серпня 1932 р. // Бюлетень НКО УСРР. – 1932. – №54. – С. 1-3.

Николина И.И. ОСОБЕННОСТИ ШКОЛЬНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА В 20-Х - В НАЧАЛЕ 30-Х ГГ. XX СТ. В УССР.

Статья посвящена развитию общеобразовательной школы УССР в 20-х в начале 30-х гг. XX ст. В ней освещены особенности строительства и динамика роста сети общеобразовательных школ. Определены мероприятия правительства по преодолению трудностей в образовательной сфере.

Ключевые слова: общеобразовательная школа УССР, народный комиссариат образования, школьное строительство, финансирование образовательной отрасли.

Nikolina I.I. FEATURES OF SCHOOL BUILDING ARE IN 20 - AT THE BEGINNING OF 30TH XX ITEM IN UKRAINE.

The article is devoted to development of general education school UKRAINE in 1920-s at the beginning of 1930-s. The features of building and loud speaker of growth of network of general schools are lighted up in it. The measures of government on overcoming of difficulties in an educational sphere.

Keywords: general school of UKRAINE, folk commissariat of education, school building, financing of educational industry.

УДК 329(477) «192»

І.Є. Ніколаєв

БОРЬБА З ОПОЗИЦІЙНИМИ ПАРТІЯМИ УСРР НА СТОРІНКАХ ОФІЦІЙНОЇ ПРЕСИ В ПЕРІОД РАННЬОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ (ПЕРША ПОЛОВИНА 1920-Х РР.)

В статті на основі архівних джерел проаналізована роль більшовицької преси в утвердження монопартійної системи в Україні в першій половині 1920-х років. Автор показує роль офіційної журналістики в пропагандистській системі країни в період раннього тоталітаризму.

Ключові слова: більшовицька партія, преса, політична опозиція, ранній тоталітаризм.

В період розбудови Української державності особливої актуальності набирає питання знаходження дієвого механізму функціонування та співіснування суспільства та держави. Історичний досвід показав, що саме система партій пропонує альтернативи та варіанти, які виражають волю та інтереси населення. Враховуючи, що періодична преса на початку 1920-х років, як і сьогодні займає одне з центральних місць у державній пропагандистській політиці, особливої актуальності вивченню різноманітних сторінок її політико-ідеологічного впливу на історичний розвиток суспільства.

Метою даної роботи є вивчення газетних публікацій періоду раннього тоталітаризму, направлених на встановлення політичної диктатури комуністичної партії.

Історики радянського періоду через ідеологічний тиск не могли підійти до вказаної теми об'єктивно, роблячи наголос на остаточній перемозі більшовиків та марксистської ідеології. Здобуття Україною незалежності призвело до значної активізації науковців у вивченні окресленого питання. Значним внеском в розробку проблем, пов'язаних з темою статті внесли